

ПРОГРАММА ПО БАШКИРСКОМУ ЯЗЫКУ ДЛЯ 6 КЛАССА

Аңлатма языу.

Укытыу рус телендә алып барылған мәктәптәрзең 6-сы класы өсөн башкорт (дәүләт) теленән эш программаһы.

Эш программаһы 35 сәғәткә бүленгән (азнаға 1 сәғәт) .

Төзөүсеге : Камалова Эльвира Ғилман кызы.

Дәрәслек. З. М. Ғәбитова, М.Ғ. Усманова Башкорт теле: Укытыу рус телендә алып барылған мәктәптәрзең 6-сы класы укыусылары өсөн дәрәслек. – Өфө : Китап, 2015.

Программа кимәле : базис.

Укытыусының тел буйынса укыу-укытыу методик комплекты :

1. Башкорт теленән программа. (Укытыу урыс телендә алып барылған мәктәптәрзең I – XI кластары өсөн). Төзөүселәре: Усманова М.Ғ., Ғәбитова З.М. – Ижевск: «КнигоГрад», 2008.

2. Башкорт теленән диктанттар һәм изложениелар йыйынтығы. Усманова М.Ғ., Ғәбитова З.М. – Өфө: Китап, 2009.

Программа үзенсәлектәренәң характеристикаһы: Эш программаһы Башкортостан Республикаһы Мәғариф министрлығы тарафынан расланған «Башкорт теленән программа» (Укытыу рус телендә алып барылған мәктәптәрзең I-XI кластары өсөн) нигезендә төзөлдө. Төзөүселәре Толombaев Х.А., Дәүләтшина М.С., Ғәбитова З.М., Усманова М.Ғ. – Ижевск: «КнигоГрад», 2008.

Башкортостан Мәғариф Министрлығы тарафынан тәкдим ителгән программа Бәләбәй районы Бәләбәй калаһы муниципаль районының 1-се гимназияһы муниципаль автономиялы дәйөм белем биреү учреждениеһының «Укыу планы»на ярашлы рәүештә тормошка ашырыла.

Был эш программаһында федераль һәм республика закондары талаптары тормошка ашырыла:

«Рәсәй Федерацияһы халыктары телдәре тураһында» законы, Рәсәй Федерацияһының «Мәғариф тураһында» Законы, «Башкортостан Республикаһы халыктары телдәре тураһында» законы, Башкортостан Республикаһының «Мәғариф тураһында» Законы.

Программа йөкмәткеһе 3 йүнәлештән тора: телмәр эшмәкәрлеген формалаштырыу; телдең системаһын (фонетика, орфография, орфоэпия, грамматика, пунктуация) өйрәнеү; бәйләнешле текст менән эшләргә өйрәтеүгә күз уңында тота. Шулай ук унда милли тәрбиә тураһында ла мәсьәлә күтәрелә.

“Башкорт теле” предметының өйрәнеү һөзөмтәләре.

“Башкорт теле” программаһын үзләштереүгә шәхси һөзөмтәләр булып түбәндәгеләр тора:

1. Башкорт телен башкорт халкының төп милли –мәзәни киммәте буларак аңлау, интеллектуаль, ижади һәләтлектәрен һәм шәхестең мораль-этик сифаттарын үстәреүгә башкорт теленәң ролен, уның мәктәптә белем алыу процесындағы әһәмиәтен билдәләү;
2. Башкорт теленәң эстетик киммәтен аңлау;телгә карата ихтирам, һөйөү, ғорурланыу тойғоһо тәрбиәләү; милли-мәзәни сағылыш буларак, башкорт теленәң тазалығын һаклау тураһында хәстәрлек күреү; үз телмәрәнде камиллаштырыуға ынтылыу;
3. Аралашыу процесында кәрәкле һүзлек запасына эйә булыу һәм үз фекерендә иркен еткереү өсөн тейешле грамматик сараларҙы үзләштереү; үз телмәрәнде күзәтеү һәм уны баһалау күнекмәһен булдырыу.

Башкорт теле программаһын үзләштереүгәң метапредмет һөзөмтәләре булып:

1. телмәр эшмәкәрлегенә бөтә төрҙәрен үзләштерәү:

аудирование һәм укыу:

- телдән һәм язма хәбәр иткән мәғлүмәтте адекват кабул итеү;
- төрлөсә укыу күнекмәләрен булдырыу, төрлө стилдәге, жанрҙағы текстты үзләштерәү;
- төрлө сығанаҡтарҙан мәғлүмәтте һайлап алыу һәләтлеге; төрлө типтағы һүзлектәр менән иркен кулланыу, белешмә өсөн әҙәбиәт, шулай ук электрон кулланмаларҙан һайлап алыу күнекмәләрен булдырыу;
- һайлап алыу алымдары менән эш итә белеү һәм тәғәйен темаға материалды системаға килтерәү; укыу йә аудитирование һөҙөмтәһендә алынған мәғлүмәтте үз аллы эзләй алыу күнекмәләренә эйә булыу; мәғлүмәтте кайтанан эшләй алыу, еткерә белеү.
- стилистик үзенсәлектәрҙе иҫәпкә алып, йөкмәткәнән һәм кулланылған тел сараларынан сығып, фекерҙе сағыштыра алыу.

һөйләү һәм языу:

- алдағы укыу эшмәкәрлегенә максатын билдәләү һәләтлеге, хәрәкәттең эзмә-эзлелеге, өлгөшөлгән һөҙөмтәләргә баһалау һәм уларҙы телдән һәм язма формала адекват аныҡ итеп әйтәү;
 - тыңланған йә укылған текстты тәкдим ителгән кимәлдә һөйләй алыу;
 - төрлө стилдә һәм жанрҙа, адресланыуға карап һәм аралашыу ситуацияһына карап телдән һәм язма текст төзөй алыу;
 - телдән һәм язма формала үз фекерендә иркен еткерә белеү, текстты логик яктан эзмә-эзлекле төзөү талаптарын һаҡлау;
 - төрлө төрҙәгә монологты һәм диалог үзләштерәү;
 - телмәр этикет нормаларын һаҡлап аралаша алыу, телмәр аралашыу процесында ым-ишара, мимиканы урынлы кулланыу;
 - укыу процесында һәм көндәлек аралашыуҙа үз телмәрендә контролдә тоту;
 - үз тиндәштәрен аудиторияһында зур булмаған доклад, реферат менән сығыш яһау;
1. алынған белемдә һәм күнекмәләргә көндәлек тормошта куллана белеү, тел күренештәрен анализлау буйынса алған белем һәм күнекмәләргә предмет-ара кулланыу;
 2. аралашыу процесында тирә-яктағы кешеләр менән коммуникатив максатлы бәйләнештә ниндәйҙер эш төрөн бергә эшләү, бәхәстә күтәрелгән көнүзәк темаларҙа фекер алышыуҙа катнашыу; шәхестәр менән мәзәни аралашыу барышындағы төрлө ситуацияларҙа телмәр этикетының милли-мәзәни нормаларын үзләштерәү.

Предмет һөҙөмтәләре:

1. телдән төп функциялары тураһында, башкорт теленә, башкорт халқының милли теле, Башкортостан Республикаһының дәүләт теле булыуы тураһында, тел һәм халыҡ мәзәниәтенә бәйләнештәре тураһында, телдән кеше һәм йәмғиәт тормошондағы роле тураһында караш булдырыу;

2. гуманитар фәндәр системаһында телдең урынын һәм мәғарифта тулығынса уның ролен аңлау;
3. туған тел тураһында төп фәнни нигеҙҙе үзләштерәү; уның кимәл һәм берәмектәр бәйләнешен аңлау;
4. тел ғилеменең төп аңлатмалары:лингвистика һәм уның төп бүлектәре; тел һәм телмәр, телмәр аралашыуы, һөйләү һәм язма телмәр, монолог, диалог һәм уларҙың төрҙәре; аралашыу ситуациялары, фәнни, публицистик, рәсми-эшлекле стилдәр, матур әҙәбиәт теле;функциональ-мәғәнәүи телмәр төрҙәре; телдең төп берәмектәре, уларҙың билдәләре һәм телмәрҙә кулланыу үзенсәлектәрен үзләштерәү.
5. Башкорт теленең лексикаһы һәм фразеологияһының төп стилистик ресурстарын, башкорт әҙәби теленең төп нормаларын, һөйләү этикет нормаларын үзләштерәү;
6. Телдең төп берәмектәрен, грамматик категорияларын анализлау һәм таныу, тел берәмектәрен аралашыу шарттарында ярашлы кулланыу;
7. Һүзгә төрлө анализ төрҙәрен, һөйләм һәм һүзбәйләнешкә синтаксик анализ, төп билдә һәм структура күзлегенән сығып, күп аспектлы анализ яһау;
8. Тел һүрәтләү саралары һәм уларҙы укыуы телмәрендә кулланыу;

9. Телдең эстетик функцияһын таныу, матур әҙәбиәт текстарын анализлағанда: башкорт теле нормалары (фонетик, лексик, грамматик) тураһында белешмә; (курс йөкмәткеһе кимәлендә).

А. Коммуникатив сферала (башкорт телен аралашыу сараһы буларак өйрәнеүҙә)

Телмәр эшмәкәрлегенең түбәндәге төрҙәрендә телмәр компетенцияһы:

һөйләү телмәрендә:

- аралашыуҙың типик ситуацияларында этикет диалог алып барыу;
 - укыуының үзе, ғаиләһе, дуһы тураһында һөйләүе; предмет, картинаны һүрәтләүе;
 персонажды кыскаса кылыҡһырлауы;

Тел компетенцияһы (тел сараларын үзләштерәү).

башкорт теленең өндәрен дәрәҫ әйтеү һәм айырыу; һүззәргә һәм фразаларға дәрәҫ баһым куйыу;

төрлө һөйләм төрҙәрен интонация менән укыу;

башланғыс мәктәп курсында өйрәнелгән укыу һәм орфографик кағизәләрҙе кулланыу; тыңлап аңлауҙа:

укыуының укытыуы һәм класташтарының телмәрен тыңлап аңлауы; аудиоязмаларҙағы текстарҙың йөкмәткеһен аңлауы;

укыуҙа:

өйрәнелгән тел материалына таянып төзөлгән зур булмаған текстарҙы кысқырып укыу;

өйрәнелгән тел материалы менән бер рәттән яңы һүззәрҙе лә үз эсенә алған текстарҙы эстән укыу һәм уларҙың төп йөкмәткеһен аңлау, текстан кәрәкле информацияны табыу;

язма телмәрҙә:

языу техникаһына эйә булыу;

үрнәк буйынса байрам менән котлау һәм шәхси хат языу.

башланғыс мәктәп курсында өйрәнелгән лексик берәмектәрҙе (һүззәр, һүзбәйләнештәр, баһалау лексикаһы, телмәр клишелары) һәм грамматик күренештәрҙе таныу һәм телмәрҙә кулланыу.

Социомәҙәни компетенция.

географик атамаларҙы, билдәле балалар әсәрҙәренең персонаждарын, популяр әкиәттәрҙең сюжеттарын, балалар фольклорының зур булмаған әсәрҙәрен (шиғырҙар, йырҙар) беләү;

Б. Танып белеу сфераһы:

башкорт һәм рус телдәренең күренештәрен сағыштыра белеу; өлгө буйынса күнегеүзәр эшләй белеу; кағизәләр, таблицаларҙы куллана белеу; үз-үҙеңдә баһалай белеу;

В. Дөйөм киммәттәргә йүнәлеш сфераһында:

башкорт телен фекер, хис-тойғо, эмоцияларҙы белдерәү сараһы буларак кабул итеү; балалар фольклоры ярҙамында башкорт халкының рухи киммәттәрен үзләштерәү.

Г. Эстетик сферала: башкорт телендәге хис-тойғо һәм эмоцияларҙы белдерәүсә сараларҙы үзләштерәү; балалар әҙәбиәте үрнәктәре менән танышканда матурлыҡты танырға өйрәнәү.

Д. Хезмәт сфераһында: укыу процесында билдәләнгән планға ярашлы эшләй белеу.

9. телмәрҙең эстетик кимәлен баһалау.

Башкорт телен өйрәнәүҙең **шәхси һөҙөмтәләренә** түбәндәгеләр инә: донъяны күп телле һәм мәҙәниәтле йәмғиәт буларак кабул итеү; үҙеңдә илдең гражданыны итеп тойоу; телдә (шул иҫәптән башкорт телен) төп аралашыу сараһы буларак кабул итеү; башкорт теле саралары ярҙамында (балалар фольклоры, балалар әҙәбиәтенә кайһы бер үрнәктәре) укыусының башкорт халкының тормошо менән танышыуы.

Метапредмет һөҙөмтәләре:

укыусының коммуникатив һәләттәрен үстәрәү; элементар коммуникатив мәсьәләне сисеү өсөн адекват тел һәм телмәр сараларын һайлау һәләтен үстәрәү; танып белеу һәм эмоциональ сфераларын үстәрәү; башкорт телен өйрәнәүгә мотивация булдырыу; укытыу-методик комплекстың төрлө компоненттары (дәреслек, аудиодиск һ.б.) менән эшләргә өйрәтәү.

Укытыу предметының төп йөкмәткеһе

Безҙең мәктәп – 8 сәғәт.

1 сентябрь- Белем көнө. Укыусыларҙың хезмәт көндәре башланыуы. Белем, тел тураһында мәкәлдәр өйрәнәү. Грамматика буйынса 1-5-се кластарҙа үткәндәрҙе кабатлау.

Башкортостан ере буйлап – 8 сәғәт.

Башкортостан Республикаһы, уның тарихы, күренекле шәхестәре, байлыҡтары менән танышыу. Тема буйынса һөйләү телмәрен үстәрәү, ижади эштәр башкарыу. Башкорт телендә эйәлек төшөнсәһе. Сифат. Сифат дәрәжәләре. Синоним. Антоним. Омоним.

Душлыҡ кәҙерен бел – 3 сәғәт.

Ысын душлыҡтың зур мәғәнәгә эйә булыуы, уны һаҡлай белеү. Душлыҡ хақында әсәрҙәр укыу, мәкәлдәр табыу. Кылымдың шарт һөйкәләше.

Кыш дауам итә - 6 сәғәт.

Кыш мизгеленең үзенсәлектәре. Тексттар укыу, шиғырҙар, һынамыштар ятлау, һөйләү һәм языу телмәрен үстәрәү, һүз байлығын арттырыу. Кылымдың хәбәр һөйкәләше. Үткән заман. Киләсәк заман.

Яз килә, яз - 5 сәғәт.

Яз мизгеленең үзенсәлектәре. Язғы тәбиғәттә күзәтәү. Осоп килеүсә коштар тураһында һөйләшәү. 1 Май, 9 Май байрамдары. Грамматика буйынса 6-сы класта үтелгәндәрҙе кабатлау.

Йәмле йәй килә – 5 сәғәт.

Йәй мизгеленең үзенсәлектәре менән таныштырыу. Уларҙың йәйҙе һиндәй уңыштар менән каршылауҙары, йәйгә ялдарын һисек ойштороуҙары тураһында әңгәмә үткәрәү.

№	Дәрестең темаһы	Сәғәт	Якынса дата	Фактик дата	Искәрмәләр
	Безең мәктәп – 8 с.				
1	Безең мәктәп. Үтелгәндәрзе кабатлау.	1			
2	Туған телем. Башкорт теленең өн һәм хәрефтәре.	1			
3	Намыслы бул. һүз. һүзбәйләнештәр. һөйләмдәр.	1			
4	Көз килде. Диалог.	1			
5	Коштар. Текст.	1			
6	Г.Якупова. “Октябрь”. Баһым.	1			
7	К. Кинйәбулатова “Көззәр еткәс”. һөйләмдә һүззәр тәртибе.	1			
8	Контроль эш.	1			
	Башкортостан ере буйлап – 8 с.				
1	В.Э. Меос. “Таузарза томан” картинаһы.	1			
2	Р. Бикбаев. Салауат һәйкәле. Антонимдар.	1			
3	Күренекле шәхестәр. Синонимдар.	1			
4	Г.Юнысова. “Башкортостан – дуслык иле”.	1			
5	М.Кәрим. Ватаным.	1			
6	С.Юлаев. “Тыуған илем.”	1			
7	Үтелгәндәрзе кабатлау.	1			
8.	Контроль эш.	1			
	Дуслык кәзерен бел – 3 с.				
1	Дуслык кәзерен бел.	1			
2	Дуслык ауыр сакта һынала.	1			
3	Дуслык монументы.	1			

	Кыш дауам итэ-6 с.				
1	Кышкы тэбигэт.	1			
2	Коштар доньяһы.	1			
3	Г.Якупова. “Уртак кыш”.	1			
4	Кыш көнө. Юл кағизэлэре.	1			
5	Н.Нэжми. “Кыш”. Үткэн заман.	1			
6	Контроль эш.	1			
	Яз килэ,яз - 5 с.				
1	Яз килде.	1			
2	Тэбигэтте шулай яраталармы?	1			
3	Коштар – беззең дустар.	1			
4	Еңеү көнө.	1			
5	Һандар.	1			
	Йәмле йэй килэ – 5 с.				
1	Йэйзе яратам.	1			
2	Июнь айы.	1			
3	Һабантуй.	1			
4	Үтелгэндәрзе кабатлау..	1			
5.	Йомғақлау дәресе	1			